สตรี เทพนิยาย ตำนาน และเรื่องเล่าในศาสนาพุทธกับปรัชญาเต๋า ตามกระบวนทัศน์สตรีนิยมเชิงนิเวศ

ไพรินทร์ ศรีสินทร[1]

*(**วันที่รับ:** 2 ก.ย. 2566; **วันที่แก้ไขเสร็จ:** 8 ก.พ. 2567; **วันที่ตอบรับ:** 8 ก.พ. 2567)*

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์แนวคิดเชิงนิเวศ เรื่องราวเกี่ยวกับสตรีในเทพนิยาย ตำนานและเรื่องเล่าในพุทธศาสนาและปรัชญาเต๋าตามกระบวนทัศน์สตรีนิยมเชิงนิเวศ เพื่อให้ผู้คนได้ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศ เรื่องราวในเทพนิยาย ตำนานและเรื่องเล่าของสองศาสนาล้วนสะท้อนให้เห็นการหลอมรวมเป็นหนึ่งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยเฉพาะการเชิดชูบทบาทของผู้หญิงที่เป็นผู้ให้กำเนิดสรรพชีวิตเช่นเดียวกับผืนแผ่นดินในธรรมชาติที่ให้กำเนิดสรรพสิ่ง เป็นการยืนยันว่าทั้งผู้หญิงและธรรมชาติเป็นหนึ่งเดียวกัน วิธีอนุรักษ์ธรรมชาติแบบผู้หญิงที่ประนีประนอมกับธรรมชาติเพื่ออยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศอย่างสันติ ตลอดจนปฏิเสธการตัดสินคุณค่าผู้หญิงที่กำหนดโดยผู้ชายว่าผู้หญิงควรมีรูปลักษณ์งดงาม แนวคิดดังกล่าวควรค่าแก่การนำมาปรับประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขวาทกรรมชายเป็นใหญ่ที่ยึด “มนุษย์” เป็นศูนย์กลางจักรวาล และสร้างสรรค์สังคมโลกให้งดงามน่าอยู่ยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: พุทธศาสนาและปรัชญาเต๋า กระบวนทัศน์สตรีนิยมเชิงนิเวศ สตรี เทพนิยาย ตำนานไทยและจีน

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์อาจารย์ประจำหลักสูตรภาษาจีน มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

อีเมล: pairinxu@gmail.com

Women, Mythologies, Legends, and Folklores in Buddhist and Taoist Philosophy Based on Ecofeminist Paradigms

Pairin Srisinthon[2]

(**Received:** *September 2, 2023;* **Revised:** *February 8, 2024;* **Accepted:** *February 8, 2024)*

Abstract

This article aims to analyze ecological concepts and stories about women in Buddhism and the Taoist philosophy of mythologies, legends, and folklore according to the ecofeminist paradigm. Based on this concept, people have realized the harmonious coexistence between humans and the ecological environment. The stories of mythologies, legends, and folklore of the two religions all reflect the fusion between man and nature. In particular, it honors the role of women who give birth to all living beings as well as the land in nature that gives birth to all things, affirming that both women and nature are one. A feminine approach to nature conservation that makes concessions to the natural world in order to coexist harmoniously with the ecosystem. In addition, it is rejecting the notion that women should be physically attractive, which is a feminine ideal imposed by men. These concepts are deserving of implementation in order to rectify the male-dominated discourse that positions "Human" as the focal point of the universe and to foster the development of a more aesthetically pleasing and habitable global community.

Keywords: Buddhism and Taoist philosophy, ecofeminist paradigm, women, fairy tale, Thai and Chinese legends

[2] Assistant Professor of Chinese Department, Walailak University

E-mail: pairinxu@gmail.com

บทนำ

นับแต่แนวคิดจักรวรรดินิยมจากตะวันตกแพร่เข้าสู่ประเทศในโลกตะวันออก ทำให้แนวคิดการถือเอา “มนุษย์”เป็นศูนย์กลางได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย และครอบงำแนวคิดเชิงนิเวศที่หลักศาสนาเชิดชู การถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่งนั้น มักจะแลกมาด้วยการทำลายธรรมชาติและสรรพสิ่งเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ทำให้สภาพนิเวศทางธรรมชาติเลวร้ายขึ้นทุกขณะ (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2561).

แนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศและระบบชายเป็นใหญ่ของตะวันตกเห็นว่า มนุษย์มีความฉลาดกว่าสรรพสัตว์ทั้งปวง พวกเขาจึงลดทอนคุณค่าของโลกธรรมชาติ เช่นเดียวกับที่ผู้ชายลดทอนสถานภาพของผู้หญิงให้ต่ำกว่า (Devine, 1992; Li, 2014) ในวาทกรรมชายเป็นใหญ่ สรรพสิ่งในโลกนี้ถูกแบ่งออกเป็นสองขั้วตรงข้าม และหนึ่งในขั้วนั้นมีสถานภาพสูงกว่าอีกฝ่าย และอีกฝ่ายหนึ่งจึงมีคุณค่าหรือสถานภาพด้อยกว่าด้วยหลักตรรกะเช่นนี้ ประเทศตะวันตกที่เจริญแล้วจึงมีข้ออ้างในเรื่องความชอบธรรมในการปกครองประเทศทางตะวันออกที่ล้าหลังกว่า และใช้อำนาจในการบริหารจัดการรวมถึงใช้ทรัพยากรของประเทศทางตะวันออกในหลักคิดของระบบชายเป็นใหญ่ของตะวันตกนั้น สรรพสิ่งในโลกนี้ถูกแยกออกจากกัน ไม่มีความเป็นเอกภาพเช่นเดียวกับ การแพทย์ตะวันตกที่มุ่งรักษาแต่อวัยวะที่เจ็บป่วย โดยไม่สนใจองคาพยพทั้งร่างกายที่ทำงานร่วมกัน ชาวตะวันตกคิดว่า มนุษย์ สิงสาราสัตว์และพืชพันธุ์ในธรรมชาติไม่มีความสัมพันธ์กัน ผู้คนจึงสามารถใช้วิธีใดก็ได้เพื่อควบคุมธรรมชาติให้สนองความต้องการของตน ทำให้มนุษย์มุ่งแต่ประโยชน์เฉพาะหน้าและทำลายล้างธรรมชาติจนทำให้มนุษยชาติประสบภาวะวิกฤตทางนิเวศธรรมชาติในปัจจุบัน (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2561); ธัญญา สังขพันธานนท์, 2559; Li, 2014; Zhang, 2006).

เนื่องจากมนุษย์ต้องใช้ภาษาในการนึกคิด เข้าใจธรรมชาติ รวมถึงการวิเคราะห์และประเมินสภาพสิ่งบนโลกนี้ จากนั้นจึงนำเสนอความคิดหรือความเข้าใจผ่านระบบภาษา (Luo, 2004) ขณะที่วรรณกรรมเป็นสัญญะทางภาษาจำนวนมากที่ใช้เผยแพร่ความคิดมนุษย์ การพิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรมผ่านมุมมองเชิงนิเวศจึงเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ในวงการศึกษาวรรณกรรมยุคหลังสมัยใหม่ที่มุ่งสนใจศึกษาสภาพนิเวศธรรมชาติผ่านตัวบทที่นำเสนอ โดยใช้ฐานความรู้ทางนิเวศวิทยา (Ecology) และแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยม (Environmentalism) มาเป็นพื้นฐานในการศึกษา (Mungkun & Piayura 2012; ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556) เมื่อเราใช้ศาสตร์ของทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศมาศึกษาวิจัยวรรณกรรมหรือวัฒนธรรมที่แฝงด้วยนัยและทรงคุณค่าแห่งยุคสมัย ย่อมทำให้เราสามารถเข้าใจว่าบรรพบุรุษมีมุมมองต่อธรรมชาติอย่างไร และอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างไร เพื่อร่วมกันแสวงหาทางออกในการแก้วิกฤติสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศที่เรากำลังเผชิญอยู่

ขณะที่แนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศกำเนิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1970 ในศตวรรษที่แล้ว (Warren, 1997) เป็นมุมมองที่เกิดจากการเคลื่อนไหวทางนิเวศร่วมกับการเคลื่อนไหวของสตรีนิยม โดยกลุ่มนักคิดสตรีนิยมที่มี Francois d’ Eaubonne ชาวฝรั่งเศสเป็นผู้นำเสนอ และผสมผสานกับการศึกษาวิจัยในสหรัฐ (Warren, 1997) ซึ่งต้องการปลดปล่อยสตรีกับธรรมชาติ และอาศัยแนวคิดหลักของเพศหญิงและธรรมชาติใน

การวิพากษ์ระบบชายใหญ่ในสังคม เพื่อเชิดชูวัฒนธรรมเพศหญิง กอปรกับอาศัยหลักการของเพศหญิงเพื่อแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศ (Luo, 2004, p.165)) แนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศเชื่อในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้หญิง โดยเฉพาะเรื่องสรีรวิทยาและธรรมชาติ ให้คุณค่าผู้หญิงซึ่งให้กำเนิดสิ่งมีชีวิตห่วงใยอาทรต่อสรรพสิ่งในโลก และมีความเสมอภาคกับธรรมชาติ ในการอยู่ร่วมกันในสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศ (Warren, 1997, p.3; Buckingham, 2004)

Warren (2018) ได้สรุปแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศโดยแบ่งออกเป็น 3 สายหลัก ได้แก่

1. สตรีนิยมเชิงนิเวศแนววัฒนธรรม ที่เชื่อว่าผู้หญิงกับธรรมชาติมีความเกี่ยวข้องกัน และถูกลดทอนคุณค่าไปพร้อม ๆ กันในวัฒนธรรมตะวันตก ผู้หญิงมีวัฒนธรรมเฉพาะตนและมีความเข้าใจตลอดจนตระหนักคุณค่าธรรมชาติมากกว่าผู้ชาย ทำให้ต่างไปจากผู้ชายที่พยายามควบคุมธรรมชาติ ความแตกต่างดังกล่าวมาจากความสัมพันธ์ระหว่างเพศทางชีววิทยาและเพศสภาวะ ทำให้หญิงและชายมีความสามารถพื้นฐานต่างกัน
2. สตรีนิยมเชิงนิเวศแนวสังคม ให้ความสำคัญต่อมิติทางสังคมมากกว่ามิติทางวัฒนธรรม ส่งเสริมการปลดปล่อยผู้หญิงผ่านการยกเลิกระบบเศรษฐกิจและการจัดลำดับชั้นทางสังคม นอกจากนั้นยังเห็นว่า สิ่งที่เรียกว่า “ผู้หญิง” หรือ “ความเป็นหญิง” เป็นเพียงวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นมาในสังคม จึงมีความหลากเลื่อน เปลี่ยนแปลงความหมายตลอดเวลา นอกจากนี้แนวคิดดังกล่าวยังให้ความสนใจต่อปัญหาของสตรีใน “โลกที่สาม” เพราะเชื่อว่าระบบทุนนิยมและวาทกรรมชายเป็นใหญ่มีส่วนสำคัญที่ปิดกั้นเสียงของผู้หญิงในสังคม และไม่เห็นด้วยกับแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศแนววัฒนธรรม เพราะทำให้ไม่สามารถมองเห็นอิทธิพลในสังคมที่สร้างวาทกรรมผู้หญิงขึ้นมา
3. สตรีนิยมเชิงนิเวศแนววิพากษ์ เกิดจากการโต้แย้งแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศสองสายข้างต้น แนวคิดนี้มองธรรมชาติเป็นอัตลักษณ์แบบหนึ่งที่ถูกกำหนดจากสังคม ธรรมชาติกลายเป็นผู้ถูกกระทำมากกว่าผู้กระทำ ด้วยเหตุที่ธรรมชาติเป็นอัตลักษณ์ประการหนึ่ง จึงมีความยุ่งยากซับซ้อนและยากต่อการเข้าใจ การครอบงำธรรมชาติหรือเข้าใจจัดการกับธรรมชาติจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะหากเราเข้าใจการครอบงำธรรมชาติย่อมนำไปสู่ความเข้าใจการครอบงำลักษณะอื่น แนวคิดนี้เน้นความเป็นคู่ตรงข้ามที่อีกฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น เหตุผลเหนือกว่าอารมณ์ ผู้ชายมีอำนาจมากกว่าผู้หญิง วิทยาศาสตร์มีอำนาจเหนือกว่าธรรมชาติ

จึงอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดหลักของสตรีนิยมเชิงนิเวศ คือ ส่งเสริมให้ผู้หญิงโยงใยสัมพันธ์กับธรรมชาติและสรรพสิ่งในจักรวาล รวมถึงเชิดชูความเสมอภาคระหว่างสรรพชีวิต นักวิชาการทั้งไทยและจีนได้ใช้แนวคิดนี้ในการวิจารณ์วรรณกรรมอย่างหลากหลาย งานศึกษาวิจัยที่น่าสนใจ ได้แก่ หนังสือ “ผู้หญิงยิงเรือ” ของธัญญา สังขพันธานนท์ (2556) นักวิชาการไทยคนแรก ๆ ที่นำทฤษฎีนี้มาใช้ในการวิจารณ์วรรณคดีไทย โดยใช้**มุมมอง**ทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศในการเชื่อมโยงผู้หญิง วัฒนธรรม และธรรมชาติเข้าด้วยกัน ด้วยการวิเคราะห์เรื่องของพระแม่ธรณี ผีเสื้อสมุทรและนางเงือก ตำนานนางโมรา บทชมความงามและบทอัศจรรย์ในวรรณคดี

ไทย ขณะที่งานวิจัยของ อรรถ ดีที่สุด (2563) ศึกษาบทบาทของ “แม่” ที่สัมพันธ์กับธรรมชาติในวรรณกรรมยุคโลกาภิวัตน์ด้วยมุมมองสตรีนิยมเชิงนิเวศ พบว่ามีเรื่องเล่าในวรรณกรรมสมัยใหม่ที่นำเสนอบทบาทผู้หญิงในฐานะ “แม่” ในอดีตและเปรียบเทียบกับสังคมปัจจุบันซึ่งเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เพื่อบ่งชี้ถึงการโหยหาอดีตของคนในสังคมโลกาภิวัตน์ผ่านเรื่องเล่าดังกล่าว ซึ่งมีแม่และธรรมชาติอันสมบูรณ์ในชนบทเป็นสัญลักษณ์ของความสุขในอดีต หรือนุชารัตน์ มุงคุณ และอรทัย เพียยุระ (2563) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติมุมมองสตรีนิยมเชิงนิเวศในนวนิยายไทยร่วมสมัยที่เขียนโดยนักประพันธ์หญิงจำนวน 5 เรื่อง พบว่าการบรรยายเกี่ยวกับธรรมชาติในนวนิยายไทยร่วมสมัย เป็นกลวิธีการเล่าเรื่องเฉพาะตัวของผู้ประพันธ์หญิงแต่ละคน ไม่ใช่เป็นขนบนิยมของในการเขียนถึงธรรมชาติเฉกเช่นในวรรณคดีไทย ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติที่ปรากฏในงานเขียนจึงแฝงนัยยะของความสัมพันธ์ดังกล่าวมากกว่าการนำเสนออย่างตรงไปตรงมา และพบว่ายังมีการการนำเสนอภาพของธรรมชาติที่เป็นนามธรรม หรือธรรมชาติโดยที่สื่อความหมายถึง “ธรรมชาติของผู้หญิง หรือของความเป็นหญิง” ผ่านประเด็นเพศวิถี และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างธรรมชาติ ผู้หญิงและผู้ชาย นอกจากนั้นผลงานวิจัยของนักวิชาการจีนในช่วงไม่กี่ปีมานี้ที่น่าสนใจ คือ Li (2022) ซึ่งศึกษาบทบาท “คุณยาย”ตัวละครเอกเรื่อง “ครอบครัวข้าวฟ่างแดง” (红高粱家族) จากมุมมองของสตรีนิยมเชิงนิเวศ นวนิยายเรื่องนี้เป็นผลงานชิ้นเอกของ “โม่เหยียน”（莫言）นักประพันธ์ชาวจีนที่ได้รับรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรม ผลการศึกษาพบว่าคุณยายเป็นทายาทของธรรมชาติ เธอกล้าหาญกระตือรือร้นและเข้มงวด ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะทางจิตวิญญาณที่มีอยู่ในข้าวฟ่างแดงที่เป็นธัญพืช และ “ข้าวฟ่างแดง” ที่เป็นชื่อสถานที่ในฐานะที่เป็นตัวแทนของธรรมชาติ ยังเป็น "สถานที่ศักดิ์สิทธิ์" สำหรับคุณยายที่จะเกิดและอยู่รอดต่อต้านสังคมศักดินาและแนวคิดปิตาธิปไตย เพื่อปลุกจิตสำนึกของผู้หญิงให้ตระหนักถึงคุณค่าตนเอง ส่วน Fan (2022) ศึกษาบทบาทผู้หญิงจากนิยายจีนเรื่อง “เวทีชีวิตและความตาย” พบว่าผู้หญิงที่นุ่มนวลอ่อนโยน และโอนอ่อนผ่อนตามในนวนิยายเรื่องนี้มีความคล้ายคลึงกับธรรมชาติที่สงบนิ่งไม่ต่อต้านในระดับหนึ่ง และจากการวิเคราะห์วัฒนธรรมปิตาธิปไตยในแนวลึกช่วยให้พบว่าผู้หญิงในปัจจุบันเข้าใจพลังของผู้ชายอย่างถ่องแท้ ทำให้พวกเธอสามารถให้ความสำคัญกับสิทธิและผลประโยชน์ของตนเองมากขึ้นและปกป้องคุณค่าที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตาม จากการสืบค้นงานวิจัยทั้งจากไทยและจีน ยังไม่มีงานวิจัยที่วิเคราะห์เปรียบเทียบเรื่องเล่าหรือตำนานทางศาสนาระหว่างไทยกับจีนด้วยแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศ

เรื่องเล่าพื้นบ้านหรือตำนานทางศาสนานับเป็นแหล่งที่มาของภูมิปัญญาที่สำคัญของมนุษยชาติ และสะท้อนให้เห็นความผูกพันแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติสมัยโบราณ ตัวละครผู้หญิงที่ปรากฏในตำนานเรื่องเล่าเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ดังกล่าวระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันศาสนาพุทธและปรัชญาเต๋าต่างก็มีแนวคิดการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติโดยสันติ ดังนั้นบทความนี้จึงต้องการวิเคราะห์เปรียบเทียบตำนานเรื่องเล่าในศาสนาพุทธ กับตำนานเทพสตรีและนิทานพื้นบ้านของจีนในลัทธิเต๋าเพื่ออภิปรายวาทกรรมของเพศหญิงในตำนานเหล่านี้ จากนั้นจึงใช้แนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศวิเคราะห์ตัวละครผู้หญิงในตำนานเรื่องเล่าของสองประเทศ เพื่อนำเสนอกระบวนทัศน์เกี่ยวกับผู้หญิงและสภาพแวดล้อม

เชิงนิเวศ อันจะมีประโยชน์ต่อการนำเสนอกระบวนทัศน์สังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และปลูกฝังจิตสำนึกผู้อ่านให้มีความรักต่อธรรมชาติแวดล้อมรอบตัว

วัตถุประสงค์การวิจัย

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์และเปรียบเทียบเรื่องราวเกี่ยวกับสตรีในตำนาน เทพนิยายและเรื่องเล่าตามกระบวนทัศน์สตรีนิยมเชิงนิเวศแนววัฒนธรรม เพื่อนำเสนอกระบวนทัศน์ความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างผู้หญิงและสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศ และชี้ให้เห็นถึงสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในอดีต ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านตระหนักถึงความเป็นองค์รวมที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีสืบค้นข้อมูลทั้งภาษาไทย จีน และอังกฤษ จากนั้นจึงนำมาข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามกรอบแนวคิดการวิจัย และเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถนำเสนอในประเด็นต่อไปนี้

1.กระบวนทัศน์สตรีนิยมเชิงนิเวศในพุทธศาสนาและปรัชญาเต๋า

พุทธศาสนากล่าวถึง “ไตรลักษณ์” คือ อนิจจัง (ทุกอย่างไม่เที่ยง) ทุกขัง (มวลมนุษย์ล้วนแต่มีทุกข์) อนัตตา (การปล่อยวาง) หัวใจของไตรลักษณ์คือ กฎว่าด้วยการเปลี่ยนแปลง หลักไตรลักษณ์ในพุทธศาสนาอธิบายความจริงและปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นทั้งมวล สภาพแวดล้อมในจักรวาลนี้เต็มไปด้วยความ “เปลี่ยนแปลง” และ “หลอมละลาย” สรรพสิ่งในธรรมชาติแปรเปลี่ยนไม่หยุดนิ่ง บ้างก็เกิดบ้างก็ดับ ในที่สุดก็เข้าสู่ภาวะ “ว่างเปล่า” (เสถียร พันธรังษี, 2563) พฤติกรรมของสรรพชีวิตเป็นผลมาจากบุญกรรมในชาติก่อน ทำดีก็ได้ดี ทำชั่วก็ได้ชั่ว ผลกรรมดีในชาติที่แล้วทำให้มนุษย์เกิดเป็นเทวดาก็ได้ คนทำชั่วอาจเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน พุทธศาสนาจึงส่งเสริมให้มนุษย์ใช้อายตนะและภูมิปัญญา ทำความเข้าใจโลกภายนอกและโลกภายในตนเอง เพื่อให้ตนเองได้บรรลุความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ นักวิชาการไทยต่างเห็นพ้องกันว่ากฎไตรลักษณ์กับหลักคิดทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนี้ เป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมไทย(สุธาวัลย์ เสถียรไทย, 2563) แนวคิดทั้งสองนี้มีผลกระทบต่อจักรวาลทัศน์ มโนทัศน์ และวิถีปฏิบัติของคนไทย และสามารถใช้อธิบายความสัมพันธ์ที่ไม่อาจแยกจากกันระหว่างมนุษย์ การกระทำและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้ (สุธาวัลย์ เสถียรไทย, 2563) กระบวนทัศน์นิเวศวิทยาเชิงพุทธนี้ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมโบราณของไทยบ่อยครั้ง โดยชี้นำให้มนุษย์ทำดีต่อสรรพชีวิต เข้าใจสัจธรรมในจักรวาล และวิพากษ์แนวคิด “มนุษยนิยม” หรือมนุษย์เป็นใหญ่ของตะวันตก หลักคิดดังกล่าวไม่เพียงแต่ลดการเบียดเบียนสรรพชีวิต ความไม่รู้จักพอ ยังช่วยยุติการทำลายสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศได้ด้วย

กระบวนทัศน์สภาพแวดล้องเชิงนิเวศของหลักปรัชญาเต๋าก็มีส่วนคล้ายกับหลักคิดของพุทธศาสนา ให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มีจิตสำนึกถึงการเกื้อกูลกันและกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และเป็นแนวคิดสำคัญที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสรรพสิ่งบนโลกนี้ แนวคิด “ฟ้าคนรวมเป็นหนึ่ง” (天人合一) ซึ่งเป็นหลักปรัชญาจีนที่ปรากฏทั้งในคัมภีร์ลัทธิขงจื่อและลัทธิเต๋านั้น ให้คำอธิบายว่า “ฟ้า” ก็คือ ท้องฟ้า หรือ “เต๋าแห่งฟ้า” ตามหลักปรัชญาลัทธิเต๋า “เต๋า หมายถึงธรรมชาติ (Li, 2023; Qiao, 2023) ดังนั้น หลักการ “ฟ้าคนรวมเป็นหนึ่ง” จึงหมายถึง มนุษย์กับธรรมชาติหลอมรวมเป็นหนึ่ง สรรพสิ่งบนโลกและมนุษย์เป็นอันหนึ่งอันเดียว และอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสันติ คัมภีร์ “เต้าเต๋อจิง” (道德经) ได้อธิบายลักษณะพิเศษของความเป็นหนึ่งเดียวและจักรวาลทัศน์ไว้อย่างชัดเจน ปรัชญาดังกล่าวเห็นว่าสรรพชีวิตบนโลกนี้มาจาก “เต๋า” เมื่อโลกนี้ก่อรูปขึ้นจากสรรพสิ่ง สรรพชีวิตและสรรพสิ่งที่มีความรู้สึก ไร้ความรู้สึก มีชีวิตหรือไร้ชีวิตต่างอาศัยซึ่งกันและกัน สรรพสิ่งบนโลกเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แต่ “เต๋า” เป็นนิรันดร์ไม่แปรเปลี่ยน (Qiao, 2023) ปรัชญาลัทธิเต๋ามีรากฐานจากหลักคิดของเหลาจื่อคำอธิบายจักรวาลทัศน์ การกำเนิดของสรรพสิ่งทั้งบนดินและบนฟ้า ล้วนแต่มาจาก “เต๋า” ดังนั้น “เต๋าจึงเป็นรากฐานของทุกสิ่งในจักรวาล มนุษย์ก็ถือกำเนิดมาจากความขัดแย้งภายในของสรรพสิ่ง จึงควรให้ความเคารพต่อธรรมชาติ และอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์กับสรรพสิ่งและธรรมชาติ (Sun, 2008)

ทั้งพุทธศาสนาและปรัชญาเต๋าล้วนแต่ไม่เห็นความต่างระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติ พวกเขาเป็นเอกภาพ สรรพชีวิตมีสังสารวัฏ จึงเตือนให้เราได้ตระหนักถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และอยู่ร่วมกันสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศอย่างสันติ สะท้อนหลักคิดนิเวศธรรมชาติอย่างชัดเจน ขณะเดียวกันจุดร่วมของสองปรัชญานี้ยังสืบทอดวัฒนธรรมการให้ความเคารพผู้หญิงในระบบสังคมหญิงเป็นใหญ่ด้วยซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศที่มีกระบวนทัศน์เกี่ยวกับการให้กำเนิดสรรพสิ่งว่ามนุษย์มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับธรรมชาติ โดยยกย่องการเป็นผู้ให้กำเนิดของผู้หญิง

บทบาทพระแม่ธรณีที่ปรากฏในพระไตรปิฎกของพุทธศาสนา สะท้อนให้เห็นหลักคิดการหลอมรวมผู้หญิงให้เข้ากับธรรมชาติตามแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศ กล่าวคือ ในหนังสือปฐมสมโพธิกถาซึ่งเป็นวรรณกรรมสมัยโบราณของศาสนาพุทธ พระแม่ธรณีได้ช่วยพระพุทธเจ้าสยบมวลหมู่มาร หนังสือปฐมสมโพธิกถาเป็นคัมภีร์ล้ำค่าของพุทธศาสนา เนื้อหาเดิมแต่งด้วยภาษาบาลี กล่าวถึงชีวประวัติของพระพุทธเจ้า และมีผู้แปลถ่ายทอดเป็นภาษาไทย (เสถียร พันธรังษี, 2563) หนังสือเล่มนี้กล่าวว่าก่อนที่พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ ได้เวียนว่ายตายเกิดหลายครั้ง และมีอยู่ชาติหนึ่ง ได้เกิดเป็นพระเวสสันดรที่บำเพ็ญทานบารมีอีกนับครั้งไม่ถ้วน ทุกครั้งที่พระเวสสันดรได้บำเพ็ญทาน มักเกิดแผ่นดินไหว แสดงให้เห็นว่าพระแม่ธรณีรับรู้ถึงการบำเพ็ญกุศลด้วย ในปริเฉทที่ 9 ของปฐมสมโพธิกถา เล่าเรื่องระหว่างที่พระพุทธเจ้าเสด็จออกค้นหาความจริง พระแม่ธรณีเคยปรากฏกายต่อหน้าพระพักตร์ ขณะที่พระองค์ประทับอยู่ใต้ต้นมหาโพธิ์ บรรดามารต่างอ้างว่าประทับนั่งที่ของพญามาร จึงออกมารบกวน พระพุทธเจ้าจึงชี้นิ้วไปที่แผ่นดิน และให้แม่ธรณีออกมาเป็นพยาน พระแม่ธรณีจึงปรากฏกายทันที และบีบมวยผมให้มีน้ำไหลออกมาจำนวนมาก ขับไล่หมู่มารให้จมน้ำตาย พระพุทธเจ้าได้รับการช่วยเหลือจากพระแม่ธรณี ในที่สุดก็บำเพ็ญบารมีสำเร็จตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า นิทานเรื่องนี้สะท้อน

ให้เห็นคุณูปการของพระแม่ธรณีที่มีต่อภารกิจอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556) การบรรยายเรื่องราวดังกล่าวตามหลักคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศสะท้อนถึงการเชื่อมโยงผู้หญิงเข้ากับธรรมชาติ และสามารถช่วยเหลือผู้ชายจนประสบภารกิจอันยิ่งใหญ่ บทบาทของผู้หญิงในเรื่องเล่าที่เสมอภาคกับผู้ชายและดูเหมือนจะเหนือกว่าด้วยดังกล่าว ถือเป็นการสลายแนวคิดปิตาธิปไตยเช่นกัน

คนไทยได้รับแนวคิด “พระแม่ธรณีเป็นมารดาจักรวาล” จากอินเดีย กระบวนทัศน์ดังกล่าวปรากฏอยู่ในคัมภีร์ศาสนาพุทธและวรรณกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา (นฤมล มารคแมน, 2560) บทบาทการช่วยเหลือพระพุทธเจ้าตรัสรู้ของพระแม่ธรณีในหนังสือปฐมสมโพธิกถา ทำให้คนไทยเห็นคุณค่าพระแม่ธรณีเป็นเทพมารดาที่มีเมตตาและซื่อสัตย์ จึงเป็นประจักษ์พยานของการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ การบันดาลให้เกิดแผ่นดินไหว เป็นการแสดงการยอมรับต่อการตรัสรู้ และแสดงให้เห็นพลังอันยิ่งใหญ่ ในวรรณกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา มักเปรียบเทียบให้เห็นว่า บทบาทช่วยเหลือการบรรลุสัจธรรมของพระพุทธเจ้าเสมือนกับ “มารดาที่ให้กำเนิดสรรพสิ่ง” นอกจากนั้นเนื้อหาหนังสือยังบรรยายว่าที่ประทับใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ซึ่งพระแม่ธรณีระบุว่าเป็นบริเวณที่ดีที่สุดในการบรรลุธรรม แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าสามารถบำเพ็ญตน และอาศัยพลังความเมตตาเอาชนะหมู่มารจนบรรลุสัจธรรมเป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด (เสถียร พันธรังษี, 2563) ในคัมภีร์มหายานยังระบุว่า ที่ประทับของพระพุทธเจ้าคือ ใจกลางของโลก ก็คือ สะดือของพระแม่ธรณี (Luo, 2004) พระแม่ธรณีให้กำเนิดสรรพสิ่งและเป็นประจักษ์พยานของธรรมชาติ ดังนั้นการบรรยายบทบาทของพระแม่ธรณีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าพุทธศาสนายอมรับบทบาทของผู้หญิง และสะดือผู้หญิงคือ แหล่งที่พระพุทธเจ้าบรรลุสัจธรรม วรรณกรรมแนวพุทธศาสนาของไทยที่ได้บรรยายเรื่องราวการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าด้วยความช่วยเหลือของผู้หญิงนั้น แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยโบราณให้ความเคารพเพศหญิง การที่วรรณกรรมแนวนี้ได้เปรียบเทียบว่าผืนแผ่นดินคือ แม่ธรณี แสดงว่าผืนแผ่นดินหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกับเพศหญิง จึงเป็นการยอมรับสถานภาพและคุณค่าของเพศหญิง ซึ่งถือเป็นหลักสำคัญของแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศ

ข้อความบางบทตอนในคัมภีร์เต๋า สะท้อนให้เห็นความเคารพต่อเพศหญิงและเชื่อมโยงผู้หญิงเข้ากับการให้กำเนิดจักรวาลและธรรมชาติ เช่นเดียวกับแนวคิดเหลาจื่อเห็นว่า “เต๋า” ที่เป็นรากฐานแห่งฟ้าดินให้กำเนิดสรรพสิ่งบนโลกเฉกเช่นเดียวกับมารดาให้กำเนิดบุตร นักวิชาการบางคนเห็นว่า เนื่องจากปรัชญาเต๋าเกิดขึ้นในยุคสังคมที่เคารพหญิงเป็นใหญ่ โดยเฉพาะความสามารถในการให้กำเนิดมนุษย์ของผู้หญิง ดังนั้นปรัชญาเต๋าจึงมีความเป็นหญิง (Sun, 2008) สิ่งที่เรียกว่า “เต๋า” แรกสุดกำเนิดบนพื้นฐานแนวคิดของความสามารถในการให้กำเนิดของผู้หญิง จากนั้นจึงนำหลักคิดนี้มาสำรวจกระบวนการกำเนิดจักรวาลกลายเป็นแนวคิด “เต๋า” อาจกล่าวได้ว่า ปรัชญาเมธีผู้ยิ่งใหญ่อย่างเหลาจื่อได้นำ “วาทกรรมผู้หญิง” เข้าสู่วงการปรัชญาจีน (Sun, 2008; Zhang, 2013)

คัมภีร์เหลาจื่อบทที่ 6 เขียนถึง “เทพผู้ให้กำเนิด” เป็นความว่างเปล่าที่เป็นนิรันดร์ไม่ดับสลายเหมือนกับมดลูกในร่างกายมารดาอันมหัศจรรย์ ซึ่งผู้คนไม่อาจมองเห็น (Zhang, 2013) การที่เหลาจื่อนำเรื่องการให้กำเนิดสรรพสิ่งของ “เต๋า” ไปผูกโยงกับการให้กำเนิดบุตรของมารดานั้น มีความคล้ายกับแนวคิด

แม่พระธรณีในพุทธศาสนาที่ให้กำเนิดสรรพสิ่งบนโลกเช่นกัน หนังสือปฐมสมโพธิกถาพรรณนาบทบาทของแม่พระธรณีเช่นเดียวกับเหลาจื่อกล่าวถึงบทบาทของ “เต๋า” จึงเห็นได้ว่าหลักคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับสายสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างสรรพสิ่งในธรรมชาติกับเพศหญิง เหลาจื่อให้ความสำคัญต่อร่างกายผู้หญิงดังปรากฏในคัมภีร์เหลาจื่อที่ยกย่องความอ่อนโยน “ยิน” (阴) และกล่าวถึงการกำเนิดสรรพสิ่งบนโลกมีที่มาเช่นเดียวกับมารดาให้กำเนิดบุตร สอดคล้องกับแนวคิดว่าผู้หญิงคือ ผู้ให้กำเนิดตามแนวทางสตรีนิยมเชิงนิเวศ

หลักคิดเรื่องความ “อ่อนโยนสยบความแข็งแกร่ง” ดังคำกล่าวว่า “ความอ่อนโยนใต้หล้า สามารถสยบความแข็งแกร่งได้” เหลาจื่อย้ำถึงพลังยิ่งใหญ่ของ “ความอ่อนโยน” ซึ่งมองด้วยตาเปล่าไม่เห็น ข้อความนี้ปรากฏหลายครั้งในคัมภีร์ “เต้าเต๋อจิง” “ความอ่อนโยน” ได้ใช้ภาวะ “ไร้รูป” แสดงบทบาทที่โอนอ่อนผ่อนตามธรรมชาติ หลักคิดดังกล่าวนำมาแยกความเป็นชายหญิง (Sun, 2008; Zhang, 2013) โดยที่หญิงเป็นตัวแทนความอ่อนโยน ส่วนเพศชายเป็นตัวแทนความแข็งแกร่ง แต่เหลาจื่อมิได้เคารพความแข็งแกร่งและดูแคลนความอ่อนโยน แต่กลับให้ความสำคัญต่อความอ่อนโยนและพลังชีวิตที่ไม่รู้ดับ หากมองผิวเผินจะเห็นได้ว่า ผู้หญิงอ่อนโยนเหมือนน้ำ ที่เป็นสัญลักษณ์ “ยิน” อันเป็นพลังให้กำเนิดบนโลก สรรพสิ่งทั้งหลายถือกำเนิดมาจาก “แม่ผู้ยิ่งใหญ่” และเลี้ยงดู โดยมีคุณธรรมของแม่ที่คอยหล่อเลี้ยงสรรพชีวิต โดยไม่ควบคุมหรือบงการใคร เหลาจื่อยกย่อง “หยาง” และเคารพ “ยิน” จากหลักคิด “ยินหยางหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว” ก่อเกิดเป็นแนวคิด “สำคัญทั้งยินหยาง หญิงชายเสมอภาค” (Du, 2016; Sun, 2008) อาจกล่าวได้ว่า กระบวนทัศน์นี้เป็นลักษณะพิเศษของปรัชญาเต๋า และสอดคล้องตามแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศที่ต้องการสลายขั้วตรงข้ามซึ่งเคยลดทอนคุณค่าผู้หญิง

การที่ปรัชญาเต๋ายกย่องเพศหญิง สะท้อนให้เห็นได้จากความเป็นไปได้ของการบำเพ็ญตนจนเป็นเซียนของผู้หญิง ตำนานเรื่องเล่าของเทพและเซียนของลัทธิเต๋ากล่าวถึงการบรรลุธรรมจนเป็นเซียนของเพศหญิงไว้จำนวนไม่น้อย เช่น เจ้าแม่ซีหวางหมู่ (西王母) เทพฉวางโถวโผโผ (床头婆婆) ลัทธิเต๋าไม่เพียงส่งเสริมการบำเพ็ญเพียรของผู้หญิงจนเป็นเซียน ยังมีวิธีบำเพ็ญตนตามชุดคัมภีร์นฺหวี่ตานจิง (女丹经) หรือคัมภีร์บำเพ็ญเพียรผู้หญิง (Ge, 2003) จึงเห็นได้ว่าการบรรลุจนเป็นเซียนไม่จำกัดเฉพาะผู้ชาย ผู้หญิงก็สามารถบำเพ็ญตนผ่านความยากลำบากได้เช่นเดียวกัน ปรัชญาเต๋าปฏิบัติต่อชายหญิงอย่างเท่าเทียม จึงมีคัมภีร์บำเพ็ญเพียรสำหรับผู้หญิงเป็นการเฉพาะ (Ge, 2003) โดยคัมภีร์เหล่านี้กล่าวถึงกระบวนการเปลี่ยนผ่านของร่างกายและจิตวิญญาณ เพื่อหลอมรวมกับจักรวาลฟ้าดินเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ (Zhang & Zhao, 2012) หากกล่าวในมุมมองสตรีนิยมเชิงนิเวศ ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่แฝงด้วยจิตวิญญาณความเป็นหญิงตลอดจนการให้กำเนิดโดยเพศหญิงของปรัชญาเต๋านี้ ก่อร่างเป็นระบบหลอมรวมเพศหญิงกับธรรมชาติผสานเป็นหนึ่งเดียว กระบวนการบำเพ็ญเพียรของผู้หญิงที่ปรัชญาเต๋าสนับสนุน สะท้อนกิจกรรมหลากหลายที่ผู้หญิงทำท่ามกลางธรรมชาติ ส่งเสริมให้มนุษย์ประสานเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาตินั่นเอง

คัมภีร์จวงจื่อบทต้าจงซือ (庄子·大宗师) ได้กล่าวถึงเรื่องเล่าของหนานโป๋จื่อ (南伯子) ที่เห็นนฺหวี่ยฺหวี่มีรูปลักษณ์หน้าตาอ่อนเยาว์ จึงขอคำชี้แนะแนวทางบำเพ็ญเพียรเป็นเซียนจากนฺหวี่ยฺหวี่ (女

偊) เป็นการสะท้อนให้เห็นตัวอย่างของการบำเพ็ญเป็นเซียนของผู้หญิงในลัทธิเต๋า นุหวี่ยุหวี่ให้คำตอบว่ามีเคล็ดลับที่การบำเพ็ญดูแลตนเองให้จิตใจสงบว่างเปล่า และเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ จนก้าวสู่โลกแห่งการเป็นนิรันดร์ไม่เกิดดับต่อไป (Jiang, 2023) หากพินิจพิเคราะห์ด้วยกระบวนทัศน์สตรีนิยมเชิงนิเวศที่ส่งเสริมแนวคิดผู้หญิงอนุรักษ์ธรรมชาติ ย่อมเห็นได้ว่าตำนานเรื่องเล่านี้ตอกย้ำความสัมพันธ์แนบแน่นระหว่างธรรมชาติกับผู้หญิง เรื่องราวเครือข่ายสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศแบบนี้ปรากฏบ่อยครั้งในคัมภีร์ลัทธิเต๋า ปรัชญาเต๋าเน้นให้กระบวนการบำเพ็ญเป็นเซียนควรอยู่ในสภาพธรรมชาติท่ามกลางป่าเขาลำเนาไพร เพื่อเข้าใจรากเหง้าสรรพสิ่งในธรรมชาติจึงสามารถเข้าถึง “เต๋า” เซียนหญิงบางคนกลายเป็นเทพหรือเจ้าแม่ที่ผู้คนนับถือ เช่นไว้สักการะเพราะช่วยมนุษย์พ้นภัยพิบัติ รักเมตตาสรรพชีวิต ได้รับการเคารพจากผู้คน

ปรัชญาเต๋าสนับสนุนผู้หญิงบำเพ็ญเพียรทำคุณงามความดีด้วยตนเอง และสัมพันธ์กับการทำความดีช่วยผู้ตกทุกข์ได้ยากเหมือนนิทานเรื่องนางพญางูขาว ที่ตัวเอกของเรื่องเป็นแพทย์หญิงรักษาโรคให้ชาวบ้านในชนบท หรือบทบาทของเจ้าแม่กวนอิม ผู้คุ้มครองผืนน้ำมหาสมุทรให้แก่นักเดินเรือ (Zhang & Zhao, 2012) จึงมีความต่างจากวัฒนธรรมปิตาธิปไตยซึ่งยกย่องหญิงที่รักพรหมจรรย์ยิ่งชีวิต ปรัชญาเต๋าไม่เพียงยกย่องคุณค่าผู้หญิง ยังให้ความสำคัญกับการที่ผู้หญิงรักและให้เคารพตนเอง หลักคิดดังกล่าวสอดคล้องกับการที่พระแม่ธรณีช่วยพระพุทธเจ้าขจัดมารจนตรัสรู้ สะท้อนให้เห็นว่าศาสนาพุทธตัดสินคุณค่าผู้หญิงจากพฤติกรรมของตัวผู้หญิง หาใช่อาศัยมาตรวัดพรหมจรรย์หญิงของผู้ชายมาตัดสินผู้หญิง กระบวนทัศน์ดังกล่าวเป็นไปในแนวเดียวกับการทลายระบบปิตาธิปไตยของทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศ ศาสนาโบราณทั้งของไทยและจีนต่างวัดคุณค่าผู้หญิงจากพฤติกรรม ไม่ใช่อาศัยมุมมองผู้ชายมาตัดสินการดำรงอยู่และคุณค่าของผู้หญิง

ทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์อันมหัศจรรย์ระหว่างโลกธรรมชาติกับเพศหญิง ซึ่งหลักคิดดังกล่าวปรากฏอยู่ในคัมภีร์พุทธศาสนาและลัทธิเต๋ามานานแล้ว ตำนานเรื่องเล่าทั้งไทยและจีนต่างแฝงแนวคิดความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างเพศหญิงกับโลกธรรมชาติ เป็นการตอกย้ำความเป็นหนึ่งเดียวของผู้หญิงกับธรรมชาติ กล่าวโดยรวมทั้งพุทธศาสนาและปรัชญาเต๋าต่างนำเสนอภูมิปัญญาเชิงนิเวศอันสมบูรณ์แบบให้แก่ทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศ ประการแรก สรรพสิ่งในโลกนี้เป็นองค์รวมร่วมกัน โดยความเป็นองค์รวมแบบพุทธ ถือว่าสรรพสิ่งโยงใยเป็นเครือข่ายถักทอเป็นจักรวาล ขณะที่ปรัชญาเต๋ามีแนวคิด “ฟ้าคนรวมเป็นหนึ่ง” โดยมี “เต๋า” กำเนิดสรรพสิ่ง และเปรียบ “เต๋า” กับสรรพสิ่งบนโลกกับความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตร ประการที่สอง ยืนยันคุณค่าผู้หญิง ด้วยการเชิดชูบทบาทผู้หญิงอย่างพระแม่ธรณีที่ทำความดีด้วยการช่วยพระพุทธเจ้าบรรลุสัจธรรมในพุทธศาสนา รวมถึงการมองว่าสะดือผู้หญิงเป็นแหล่งกำเนิดความจริง ขณะที่ปรัชญาเต๋าสนับสนุนให้ผู้หญิงบำเพ็ญเพียรเป็นเซียน และให้ความสำคัญกับสติปัญญาและคุณธรรมของผู้หญิงที่บำเพ็ญเพียร เคารพการหลอมรวมเป็นหนึ่งของผู้หญิงกับธรรมชาติ ประการสุดท้ายเชิดชูบทบาทผู้ให้กำเนิดของเพศหญิงและความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศ พุทธศาสนากล่าวถึงต้นกำเนิดของสัจธรรมคือ สะดือแม่พระธรณี หรือกฎการเวียนว่ายตายเกิดเป็นสังสารวัฏ โดยที่ปรัชญาเต๋ากล่าวถึง “เต๋า” ว่าเป็นสัญลักษณ์การให้กำเนิดของเพศหญิง และยังเป็นหลักการเกิดดับไม่จบสิ้นของสรรพชีวิต

ทั้งสองศาสนาต่างเห็นว่าเพศหญิงกับสรรพสิ่งบนโลกไม่อาจแยกขาดจากกัน ต่างเป็นองค์รวมหนึ่งเดียว ดังนั้น เราจึงอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศอย่างสันติ

2. กระบวนทัศน์สตรีนิยมเชิงนิเวศในตำนานและเทพนิยาย

นอกจากชุดความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเพศหญิงกับธรรมชาติที่บันทึกไว้ในประวัติศาสนาโบราณแล้ว แนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศในตำนานและเทพนิยายก็มีหลากหลาย ตำนานและเทพนิยายเหล่านี้พรรณนาปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติในสังคมสมัยโบราณ และสภาพแวดล้อมในสังคมที่นอกจากจะบ่งบอกถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังแฝงเรื่องราวของเพศหญิงกับธรรมชาติแวดล้อม ตำนานและเทพนิยายเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่เล่าสืบต่อกันมา ไม่มีหลักฐานชัดเจนมาก่อน แต่ภายหลังจึงเผยแพร่เป็นลายลักษณ์อักษรในคัมภีร์หรือวรรณกรรมกระแสหลัก ทำให้มีผู้เขียนและแหล่งที่มาของข้อมูลชัดเจนขึ้น จึงได้รับการยอมรับจากคนทั่วไป สิ่งที่น่าพินิจพิเคราะห์คือ บรรดาวรรณกรรมกระแสหลักยังแฝงด้วยวาทกรรมอำนาจชายเป็นใหญ่ และลดทอนอำนาจกับคุณค่าผู้หญิง อาจกล่าวได้ว่าตัวละครผู้หญิงมีบทบาทเสริมผู้ชายขึ้นมาเท่านั้น จึงสามารถมีที่ยืนอย่างสมเหตุสมผลในวรรณกรรม หากถอดรหัสตำนานและเทพนิยายต่าง ๆ ทำให้เราได้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเพศหญิงกับโลกธรรมชาติได้ดียิ่งขึ้น คู่ความสัมพันธ์นี้ร้อยรัดสายสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงไปตามประวัติศาสตร์ และถูกแปรเปลี่ยนเป็นความสัมพันธ์ที่สอดรับกับอำนาจชายเป็นใหญ่อย่างรวดเร็ว

เรื่องเล่า “ปู่สังกะสาและย่าสังกะสี” ในหนังสือปฐมกับป์ อธิบายถึงกระบวนการกำเนิดมนุษยชาติว่า จักรวาลเดิมทีเริ่มจากอากาศธาตุที่เป็นมวลรวมตัวกัน จากนั้นมีผู้หญิงคนแรกนามว่า “สังกะสี” ถือกำเนิดขึ้นมาจากดิน นางดำรงชีวิตด้วยการสูดกลิ่นหอมจากบุปผชาติ ด้วยเหตุที่พืชพรรณต่าง ๆ เจริญงอกงามอย่างรวดเร็ว ทำให้สังกะสีไม่มีที่อาศัย นางจึงใช้ดินปั้นเป็นสัตว์ชนิดต่าง ๆ เพื่อมากินพืชพรรณเหล่านั้น นางสังกะสีตั้งชื่อบรรดาสัตว์น้อยใหญ่รวมถึงพืชทั้งบนบกและในน้ำเป็นนักษัตรทั้งสิบสอง ด้วยเหตุที่บรรดาสัตว์ที่กินพืชเป็นอาหารต่างก็ไม่แก่เฒ่า ทำให้นางสังกะสีคิดหาหนทางสร้างสมดุลให้ธรรมชาติ หลังจากนั้นจึงมีชายนามว่า “สังกะสา” ถือกำเนิดมาจากไฟ เมื่อเห็นนางสังกะสีก็เกิดรักแรกพบ อยากแต่งงานกับนาง นางสังกะสีมีเงื่อนไขว่า หากแก้ปัญหาสรรพสัตว์ไม่แก่ตายได้ นางจึงยอมแต่งงานด้วย สังกะสาคิดหาวิธีอยู่นาน จึงคิดวิธีสร้างมนุษย์ขึ้นมาสามคน เมื่อสิบเดือนผ่านไป ก็มีมนุษย์สามคนอยู่ร่วมกันกับสรรพสัตว์ มนุษย์ทั้งสามนี้มีพฤติกรรมเหมือนกัน คือ กินสัตว์จนหมดโดยไม่เสียดาย สังกะสีและสังกะสาจึงหาทางแก้ปัญหานี้อีก พวกเขาจึงให้มนุษย์รุ่นหลังถือกำเนิดมาจากพืชพรรณต่างๆ ทำให้มนุษย์มีความคิดและพฤติกรรมแตกต่างกันออกไป (ดุษฎี ปัญญา, 2564; ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556) ขณะที่เรื่องเล่าการกำเนิดจักรวาล มนุษย์และสรรพสิ่งในธรรมชาติของจีนเริ่มจากตำนานนฺหวี่วา (女娲) หากพิเคราะห์ตามมุมมองสตรีนิยมเชิงนิเวศแล้ว เทพนิยายเรื่องนี้แฝงวาทกรรมหญิงเป็นใหญ่ไว้มากมาย เทพนิยายเรื่องนฺหวี่วาบันทึกอยู่ในวรรณกรรมโบราณของจีน เช่น คัมภีร์

ซานไห่จิงหรือหรือ“คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” (山海经)[3] หวายหนานจื่อ (淮南子)[4] เฟิงสูทงอี้ (风俗通义) [5]ภาพลักษณ์ของนฺหวิ่วาใน “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” เป็นเทพสตรีโบราณที่หัวเป็นคนร่างเป็นงู มีอิทธิฤทธิ์แปลงกายได้ 17 ครั้งภายในหนึ่งวัน เมื่อฟ้าดินเพิ่งแยกออกจากกัน ยังไร้มนุษย์ นางจึงปั้นดินเป็นคนโดยอาศัยดูจากรูปร่างหน้าตาของตนเอง มีอยู่วันหนึ่ง “จวางซหวี”(桩西) กับ “ก้งกง” (共工) แย่งชิงความเป็นใหญ่และทำสงครามกัน ทำให้ฟ้าครึ่งหนึ่งพังทลายลงมา เกิดน้ำไหลลงมาท่วมโลก ผู้คนไม่อาจอยู่อาศัยได้ นฺหวิ่วาเห็นบุตรของนางได้รับความเดือดร้อนจากทุกขภิกภัย จึงออกไปหาหินหลากสีมาหลอมละลายด้วยไฟแล้วใช้ซ่อมแซมท้องฟ้า จนในที่สุดท้องฟ้าได้ประสานกันเหมือนเดิม ทำให้มนุษย์อยู่กันได้อย่างสงบสุข (Sun, 2008; Xu, 2013)

วรรณคดีหรือนิทานพื้นบ้านไทยบางเรื่องได้สะท้อนให้เห็นถึงการหลอมรวมระหว่างธรรมชาติกับผู้หญิง และแสดงให้เห็นถึงการเวียนว่ายตายเกิดตามหลักศาสนาพุทธที่สรรพสิ่งบนโลกเป็นองค์รวมไม่แยกออกจากกัน ขึ้นอยู่กับ “กรรม” ที่แต่ละสรรพชีวิตที่ได้กระทำไว้ เรื่องเล่าของ “ปลาบู่ทอง” ที่คนไทยรู้จักกันดี แฝงวาทกรรมความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติตามแนวคิดแบบพุทธเกี่ยวกับสังสารวัฏแห่งชีวิต นิทานเรื่องนี้เล่าถึงความผูกพันของแม่ลูกคู่หนึ่ง คือ นางขนิษฐากับเอื้อยผู้เป็นลูกสาว ทั้งสองถูกทำร้ายจากพ่อและภรรยาน้อย ทำให้ชีวิตตกระกำลำบาก นางขนิษฐาผู้เป็นแม่ถูกทำร้ายจนถึงแก่ชีวิตและไปเกิดใหม่สามครั้ง เป็นปลาบู่ ต้นมะเขือเปราะและต้นโพธิ์ ขณะที่นางเอื้อยถูกทำร้ายจนถึงแก่ความตายเช่นกัน และไปเกิดเป็นนกแขกเต้า แต่ท้ายที่สุดนางเอื้อยได้รับการชุบชีวิตใหม่จากพระฤาษีให้หลายเป็นมนุษย์ และได้อภิเษกสมรสกับพระราชา โดยนำต้นโพธิ์ที่ถือว่าเป็นแม่กลับชาติมาเกิดมาปลูกในวังและดูแลรักษาอย่างดีด้วยความกตัญญู (รื่นฤทัย สัจจพันธ์, 2534) นิทานพื้นบ้านเรื่อง “อุทัยเทวี” เป็นนิทานอีกเรื่องที่มีตัวละครเอกเป็นผู้หญิงที่เกิดจากแม่ซึ่งเป็นธิดาจ้าวสมุทร ปรากฏตัวครั้งแรกในร่างคางคก อาศัยอยู่กับตายายและมีใจบุญสุนทาน ชอบฟังเทศน์ฟังธรรม จนได้พบรักกับพระเอกตอนไปวัด นางมีอิทธิฤทธิ์สามารถเนรมิตปราสาททองเพื่อรอพระเอกมาสู่ขอ (รื่นฤทัย สัจจพันธ์, 2534). ขณะที่วรรณคดีไทยเรื่อง “แก้วหน้าม้า” กล่าวถึงนางแก้วที่ตัวเป็นคนหน้าเหมือนม้า และถูกดูหมิ่นดูแคลนจากคนรอบข้างว่ามีรูปร่างอุปลักษณ์ เมื่อหลงรักหนุ่มรูปงานอย่างพระพินทองก็ต้องใช้กลอุบายหลายอย่างกว่าจะได้อภิเษกสมรส และในที่สุดนางได้อาศัยความชำนาญในการสู้รบจนได้เป็นรับตำแหน่งเป็นพระมเหสีของเจ้าชายพินทอง (กุลวรา งามเอกเอื้อ, 2563) นิทานหรือเรื่องเล่าพื้นบ้านเหล่านี้ล้วนมีผู้หญิงเป็นตัวดำเนินเรื่อง และส่งสารสำคัญเกี่ยวกับความเชื่อมโยงระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติ

[3] คัมภีร์ขุนเขาและทะเล (山海经) เป็นหนังสือโบราณที่แต่งขึ้นก่อนราชวงศ์ฉิน เนื้อหาเกี่ยวกับลักษณะภูมิประเทศ เทพยดา สัตว์และพืชพรรณต่าง ๆ ของจีน รวมถึงตำนานเรื่องเล่ามากมาย

[4] หวายหนานจื่อ (淮南子) คัมภีร์เกี่ยวกับปรัชญาแนวคิดต่าง ๆ ก่อนราชวงศ์ฉินและราชวงศ์ถัง โดยเน้นอธิบายปรัชญาเต๋า

[5] เฟิงสูทงอี้ (风俗通义) หนังสือเรื่องราวตำนานดนตรี เทพเจ้าและที่มาของแซ่ต่างๆ แต่งสมัยราชวงศ์ฮั่น

ขณะที่วรรณกรรมโบราณของจีนอย่าง “ซานไห่จิง” หรือคัมภีร์ขุนเขาและทะเล (山海经) ซึ่งนักวิชาการจีนยกย่องว่าเป็นที่มาของเรื่องเล่าเกี่ยวกับเทพปกรณัมเรื่องแรกในวงการวรรณกรรมจีน ได้กล่าวถึง เทพซีหวางหมู่ (西王母) เทพสตรีซึ่งเป็นประมุขปกครองเทพบนเขาคุนหลุนมี “ศีรษะประดับด้วยมงกุฎหยก ปากมีเขี้ยวเหมือนเสือ และหางเหมือนเสือดาว” (Xu, 2013, p 484) ทรงอิทธิฤทธิ์ในการปกปักษ์คุ้มครองทวยเทพและให้คุณให้โทษแก่เหล่าเทพทั้งปวงในภูเขาคุนหลุน ซีหวางหมู่ได้รับความเคารพนับถือว่าเป็นเทพแห่งยาอายุวัฒนะในสมัยจ้านกั๋ว (战国) เป็นเทพสตรีที่ดุร้ายองค์หนึ่ง พิธีกรรมเกี่ยวกับการเซ่นไหว้สมัยบุพกาล ที่จีนยังนับถือการสืบเชื้อสายทางมารดาและสังคมผู้หญิงเป็นใหญ่นั้น มีผู้ประกอบพิธีกรรมผู้หญิงที่อาวุโสสูงสุดในเผ่า เสมือนเป็นตัวแทนเทพแห่งความตายคือ เทพซีหวางหมู่ (Wu, 2022) สมัยราชวงศ์ฮั่น ชาวจีนนับถือเทพองค์นี้ด้วยการขอพรให้มีชีวิตยืนยาว เนื่องจากคำว่า “หมู่” (母) ภาษาจีน แปลว่า “แม่ ” ดังนั้น ซีหวางหมู่จึงมีสถานภาพเป็นเทพมารดา ผู้ให้กำเนิดและปกครองมนุษย์ ได้รับการเคารพบูชาเสมือนผู้ให้กำเนิดเผ่าพันธุ์มนุษย์เช่นเดียวกับเทพนฺหวี่วา (Wu, 2022) เทพธิดาอีกองค์คือ นฺหวี่หวา (女娃) เป็นพระธิดาองค์สุดท้องขอพระเจ้าเหยียนตี้ซึ่งเป็นเทพแห่งดวงอาทิตย์ “ นางไปว่ายในทะเลตงไห่และโชคร้ายจมน้ำตาย เมื่อตายไปแล้วกลายร่างเป็นนกจิงเว่ย (Xu, 2013, p.166) หนี่หวาโกรธเคืองทะเลมากได้พยายามถมทะเลตงไห่ด้วยก้อนหินที่นำมาจากภูเขาฝั่งตะวันตก ทำให้ชาวจีนเชื่อกันว่าบริเวณคาบสมุทรเหลียวตงในปัจจุบัน คือ ทะเลที่จิงเว่ยถมจนเต็ม (Xu, 2013, p.166) ขณะที่นฺหวี่ป๋า (女魃) คือ เทพธิดาอีกองค์ที่อยู่บนภูเขาซีคุนซาน (西昆山) “นางมีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ ศีรษะโล้นเหมือนนกสีทอง ลำตัวเป็นงูเขียว” (Xu, 2013, p. 499) คอยรวบรวมแสงอาทิตย์กับแสงจันทร์ เก่งกาจในการขับไล่ลมและฝน นางเป็นผู้ช่วยของหวงตี้ให้รบชนะชือหยิว (蚩尤) ด้วยการห้ามไม่ให้ฝนตก เมื่อคราวลงมาช่วยหวงตี้ที่โลกมนุษย์ทางตอนเหนือ ใช้พลังความสามารถจนหมด เป็นเหตุให้เหาะกลับสวรรค์ไม่ได้ จึงเชื่อกันว่าตอนเหนือของจีนมีฝนตกน้อยเพราะอิทธิฤทธิ์ของเทพองค์นี้ เรื่องเล่าของนางพญางูขาว เป็นนิทานพื้นบ้านอีกเรื่องที่ชาวจีนรู้จักกันเป็นอย่างดี เพราะถูกดัดแปลงนำไปแสดงเป็นภาพยนตร์และละครทีวีอยู่หลายครั้ง เป็นเรื่องของ ป๋ายซู่เจิน (白素贞) งูขาวที่บำเพ็ญเพียรมานับพันปีจนสำเร็จเป็นเซียน สะท้อนแนวคิดตามหลักปรัชญาเต๋าที่ไม่กีดกันผู้หญิงที่สามารถบรรลุมรรคผลได้เช่นเดียวกับผู้ชาย นางกลายร่างเป็นผู้หญิงในเวลากลางวัน และสร้างคุณูปการให้แก่สังคมด้วยการรักษาโรคให้ชาวบ้าน (Wang, 2022)

ท่ามกลางสังคมชายเป็นใหญ่ยุคต่อมา ได้สร้างเรื่องเล่าใหม่ทดแทนวาทกรรมอำนาจหญิงเป็นใหญ่ด้วยการให้นฺหวี่วาแต่งงานกับ “ฝูซี” (伏羲) และร่วมกันสร้างมนุษย์ รวมถึงเรื่องเล่าผานกู่เบิกฟ้า (盘古开天) (Sun, 2008) ที่เล่าถึงกำเนิด “ผานกู่”(盘古) ซึ่งเป็นผู้ชายใช้ขวานผ่าจักรวาลให้ฟ้ากับดินแยกจากกัน ขณะที่ผู้หญิงในตำนานเรื่องเล่าของไทยยุคหลังได้สูญเสียอำนาจและภารกิจของตนเองเช่นกัน มีเรื่องเล่าผู้ชายสร้างมนุษย์เช่น “ปู่ล้านช้าง” บันทึกเรื่องของปู่ล้านช้างใช้สิ่วเจาะน้ำเต้าแล้วมีมนุษย์ออกมา (ดุษฎี ปัญญา, 2021) เรื่องเล่าทำนองนี้ ทำให้พันธกิจที่มีคุณค่าต่อมนุษยชาติของผู้หญิงสูญหายไป และตกไปอยู่ในมือผู้ชาย หากมองอีกมุมหนึ่งภาพลักษณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้หญิงในเทพนิยายหรือเรื่องเล่าได้บอกว่า

สถานภาพของผู้หญิงก็เปลี่ยนไปเช่นกัน แต่เดิมเพศหญิงคือ เทพสร้างมนุษย์ แต่เมื่อกระบวนทัศน์ศาสนายูดายน์และศาสนาคริสต์ที่เผยแพร่ไปทั่วโลกมีวาทกรรมเชิดชูชายเป็นใหญ่ผ่านการใช้คำเรียกพระเจ้าเป็น “พระบิดา” ที่เผยให้เห็นว่าพระเจ้าเป็นเพศชาย และก่อให้เกิดการวิพากษ์เป็นวงกว้างในกลุ่มนักสตรีนิยม (Leach, 2007) การเคารพยกย่องผู้หญิงได้เสื่อมสลายลงอย่างต่อเนื่อง และยังครอบงำวาทกรรมความสามารถในการให้กำเนิดชีวิตของผู้หญิง ที่เป็นมารดาผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่งในธรรมชาติไปด้วย (Buckingham, 2004)

3. กระบวนทัศน์เทพสตรีในวัฒนธรรมข้าว

จากการถอดรหัสวิเคราะห์บทบาทผู้หญิงในศาสนาโบราณและเรื่องเล่าต่าง ๆ จนถึงความแตกต่างของผู้หญิงไทยและจีนในวัฒนธรรมเกษตรกรรม ทำให้เห็นว่าคุณค่าของผู้หญิงในวัฒนธรรมข้าวของสองประเทศเป็นเรื่องควรแก่การศึกษาวิจัย ประเทศไทยเป็นประเทศที่บริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก ข้าวไทยมีชื่อเสียงโด่งดังทั่วโลก วัฒนธรรมข้าวจึงเป็นส่วนสำคัญในวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย ในพื้นที่หมู่บ้านทางการเกษตรของไทย ยังคงอนุรักษ์พิธีอัญเชิญขวัญข้าว เพราะเกษตรกรเชื่อกันว่าบนฟ้ามีเทพปกปักษ์รักษาข้าว (Ma, 2022; พีรพัฒน์ พันศิริ และเกศินี ประทุมสุวรรณ, 2563) ด้วยเหตุนี้ข้าวจึงมีจิตวิญญาณ ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นว่าชาวนายังคงเคารพบูชาแม่โพสพหรือเทพธิดาข้าว แม้ว่าพิธีที่สะท้อนความเชื่อเป็นเพียงสิ่งที่ใช้ยึดเหนี่ยวจิตใจผู้คนก็ตาม แต่เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศ ที่เห็นว่าพิธีกรรมความเชื่อแบบนี้ได้สลายความเป็นคู่ตรงข้ามระหว่างวัตถุกับจิตวิญญาณ พิธีกรรมทำขวัญแม่โพสพเป็นการหลอมรวมระหว่างกายและใจของผู้คน ทำให้มนุษย์เข้าใจธรรมชาติได้ลึกซึ้ง และเห็นคุณประโยชน์ของธรรมชาติที่มอบให้แก่มนุษย์

ประเทศไทยมีตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับข้าว และภูมิปัญญาการอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติ ภาคใต้ของไทยมีเรื่องเล่าว่า นานมาแล้วแม่โพสพที่อาศัยบนสวรรค์ ได้แปลงกายเป็นแม่เฒ่านำข้าวมายังโลกมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์ได้มีข้าวกิน เมื่อมาถึงโลกมนุษย์ ไม่มีใครให้แม่เฒ่าผู้นี้อาศัยอยู่ด้วย มีเพียงสามีภรรยาอาวุโสฐานะยากจนคู่หนึ่ง ให้แม่เฒ่ามาพักอาศัยด้วย แม่โพสพเห็นว่าสามีภรรยาคู่นี้มีจิตใจโอบอ้อมอารีควรแก่การไว้วางใจ จึงมอบข้าวเปลือกให้พวกเขา ให้นำไปเพาะหว่าน และบอกพวกเขาว่าข้าวเปลือกเหล่านี้จะกลายเป็นอาหารของผู้คน จากนั้นแม่โพสพจึงหายไปจากโลกมนุษย์ สามีภรรยาทั้งคู่จึงนำข้าวเปลือกแจกจ่ายแก่ทุกคนให้เพาะปลูก ต่อมาผู้คนที่เคารพแม่โพสพจึงเรียกท่านว่า “เทพธิดารักษาข้าว” (วิฑูรย์ คุ้มหอม, 2558; Ma, 2022)

การทำพิธีทำขวัญข้าว มีจุดประสงค์เพื่ออัญเชิญแม่โพสพมาเป็นขวัญข้าว และบันดาลให้เก็บเกี่ยวพืชผลได้อุดมสมบูรณ์ในอนาคต (วิฑูรย์ คุ้มหอม, 2558) พิธีกรรมเหล่านี้สะท้อนว่าผู้หญิงมีสถานภาพสำคัญตามความเชื่อในพิธีกรรมโบราณ เรื่องเล่าเกี่ยวกับแม่โพสพ เน้นย้ำถึงความสัมพันธ์พิเศษระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติ และสะท้อนให้เห็นการเคารพยกย่องเพศหญิงในสังคมบุพกาล แม้ว่าตำนานหรือเทพนิยายแฝงด้วยความมหัศจรรย์เหนือจริงไปบ้าง แต่ก็แฝงกระบวนทัศน์ของศาสนาดั้งเดิมที่เห็นธรรมชาติเป็นใหญ่ ควรค่าแก่การพินิจพิจารณาของคนรุ่นปัจจุบัน พิธีกรรมอันปลูกฝังแนวคิดพึ่งพาอาศัยธรรมชาตินั้น มีความสัมพันธ์กับ

ผู้หญิงและธรรมชาติ แม่โพสพมอบข้าวเป็นอาหารให้แก่มนุษยชาติ จึงเป็นที่มาของชีวิต ความเชื่อดั้งเดิมของหลายประเทศก็มีแนวคิดการบูชาผู้หญิงเป็นเทพแห่งธัญพืช เป็นความเชื่อที่คล้ายคลึงกันของวัฒนธรรมเกษตรสมัยโบราณในหลายประเทศ ด้วยเหตุที่ผู้คนบริโภคพืชพรรณธัญญาหารเพื่อการดำรงชีวิต ดังนั้นบุญคุณของพืชพรรณธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตเหล่านี้จึงเป็นเช่นเดียวกับบุญคุณเลี้ยงดูบุตรธิดาของมารดานั่นเอง

ตามการศึกษาวิจัยของนักโบราณคดีพบว่าคนไทยและชาติพันธุ์ไตในประเทศจีนมีประวัติศาสตร์และบรรพบุรุษร่วมกัน มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับธัญพืชในวัฒนธรรมอาหารของชาติพันธุ์ไต เทพนิยายของชาวไตและพิธีกรรมไหว้ธัญพืชส่งอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อวิถีชีวิตพวกเขา วัฒนธรรมอาหารและธัญพืชของชาวไตมีส่วนคล้ายคลึงกับไทย เล่ากันมาว่า เดิมทีธัญพืชสามารถงอกเองได้ เมื่อสุกแล้วจะมีปีกบินไปหามนุษย์ที่ขยันขันแข็ง ผู้หญิงที่เกียจคร้านนางหนึ่งไม่ชอบทำงาน ธัญพืชจึงไม่บินไปบ้านนาง ทำให้นางโกรธมากนำกระบองมาตีธัญพืช ปีกของธัญพืชหักไม่สามารถบินต่อได้ ชาวนาจึงขับไล่หญิงผู้นั้นออกจากหมู่บ้าน นับแต่นั้นมา ก็ไม่สามารถเก็บเกี่ยวพืชผลอะไรได้ ผู้คนจึงทำพิธีเรียกวิญญาณธัญพืชก่อนทำนา เพื่อขอให้วิญญาณธัญพืชกลับมาอยู่ในผืนนา เมื่อจะเก็บเกี่ยวก็ทำพิธีเรียกวิญญาณอีกครั้ง เพื่อจะได้เก็บเกี่ยวพืชผลได้เต็มที่ ชาวไตคิดว่าวิญญาณธัญพืชเป็นเพศหญิง ไม่เพียงไปเรียกวิญญาณที่เถียงนา ยังไปเรียกที่แม่น้ำ เพราะนางชอบไปอาบน้ำในแม่น้ำและแปลงร่างเป็นปลาเล่นน้ำอย่างสนุกสนาน (Ma, 2022; Wu, 2018) เรื่องเล่าทั้งของไทยและจีนมีความเหมือนตรงที่เทพธัญพืชเป็นเพศหญิง แสดงว่าพวกนางหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ และคนโบราณให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาตินั่นเอง ชุดความคิดสมัยโบราณของสองประเทศ อุดมไปด้วยจินตนาการอันมหัศจรรย์ ซึ่งให้ความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ว่าขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติ แนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติโดยผู้หญิงได้บันทึกไว้ในเรื่องเล่าทั้งไทยและจีนมานานแล้ว

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

เมื่อพิเคราะห์ตำนาน เรื่องเล่าและเทพนิยายไทยกับจีน ย่อมพบว่าเรื่องเล่าเหล่านี้สะท้อนให้เห็นบทบาทที่ไม่ธรรมดาของผู้หญิงในสังคมสมัยโบราณ และสอดคล้องกับแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศ ดังนี้

1. ให้ความเคารพยกย่องผู้หญิง ตามเรื่องเล่าได้กล่าวถึงเพศหญิงเป็นมนุษย์คนแรกบนโลกนี้ สะท้อนว่าสังคมโบราณให้ความสำคัญกับผู้หญิง เนื่องจากสรรพสิ่งในโลกนี้เวียนว่ายตายเกิดไม่รู้ดับ และผู้คนคิดว่ามนุษย์ไม่สามารถเอาชนะธรรมชาติได้ ไม่มีอิทธิฤทธิ์เหนือธรรมชาติ แต่ในมวลมนุษย์ มีแต่ผู้หญิงที่มีความสามารถในการให้กำเนิด จึงทำให้ชีวิตมนุษย์เกิดไม่รู้ดับ ความสามารถในการให้กำเนิดของเพศหญิงจึงเป็นความงดงามตามธรรมชาติ เรื่องเล่าของเทพสตรีกึ่งคนกึ่งสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าของย่าสังกะสี เทพนิยายนฺหวี่วา ตำนานเทพซีหวางมู่ เรื่องเล่าแม่โพสพ หรือเรื่องราวเกี่ยวกับเทพธัญพืชของชาวไต สะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงกับธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันใกล้ชิด การเชิดชูความสามารถในการให้กำเนิดสรรพชีวิตที่เป็นแบบอย่างที่ควรค่าแก่การเคารพ

2. การหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นความเป็นหนึ่งเดียวของมนุษย์สมัยโบราณ ย่าสังกะสีที่กำเนิดจากดิน แฝงนัยว่ามนุษย์กำเนิดจากธรรมชาติ เป็นผลผลิตจากพัฒนาการอันยาวนานของธรรมชาติ กลิ่นบุปผชาติเป็นอาหารหล่อเลี้ยงย่าสังกะสี คือ นัยสำคัญที่มนุษย์สมัยโบราณตระหนักถึงบุญคุณธรรมชาติที่ให้อาหารหล่อเลี้ยงมนุษย์ การดำรงอยู่และพัฒนาการของมนุษย์โยงใยเป็นเครือข่ายแนบแน่นกับสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศ เทพสตรีในตำนานเทพนิยายเฉกเช่นนฺหวี่วาไม่ได้อาศัยรูปลักษณ์งดงามปรากฏตัว แต่กลับปรากฏกายเป็นหัวคนร่างงู ที่บ่งบอกถึงความกลมกลืนกับธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นถึงความเคารพยำเกรงธรรมชาติของมนุษย์สมัยโบราณ

มนุษย์มาจากธรรมชาติหรือคนที่หลอมรวมกับสัตว์ แสดงให้เห็นทฤษฎีองค์รวมของมนุษย์สมัยโบราณ ที่เห็นว่าสรรพสิ่งบนโลกนี้ไม่อาจแยกขาดจากกัน หลอมรวมเป็นเอกภาพ คนโบราณมองว่าสรรพสิ่งกับมนุษย์เป็นหนึ่งเดียวกัน ตำนานเรื่องเล่าของไทยยังเห็นว่า ความคิดและพฤติกรรมมนุษย์ไม่เหมือนกันมาจากลักษณะพิเศษของพืชพรรณที่ให้กำเนิด หมายถึง ธรรมชาติเป็นแหล่งกำเนิดมนุษยชาติ ดังนั้นมนุษย์ควรเข้าใจกฎเกณฑ์ธรรมชาติ ตระหนักถึงความเป็นหนึ่งเดียวและความเสมอภาคของสรรพสิ่งบนโลก ปฏิบัติตามกฎธรรมชาติ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งของแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศ

คัมภีร์ปฐมกัปป์ของไทยที่เล่าเรื่องกำเนิดมนุษย์ว่ามาจากพืช หรือเทพนิยานฺหวี่วาที่เป็นเทพสตรีกับสัตว์ในร่างเดียวกัน รวมถึงการเวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นไม้หรือสัตว์ของตัวละครเอกที่เป็นผู้หญิงนิทานพื้นบ้านเรื่อง “ปลาบู่ทอง” การปรากฏรูปลักษณ์ของคนในร่างสัตว์ดังร่างของนางอุทัยเทวีในคราบคางคก หรือนางแก้วที่หน้าคล้ายม้า การไปเกิดใหม่เป็นนกจิงเว่ยของเทพธิดานฺหวี่หวา ล้วนแต่แสดงให้เห็นความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติของคนสมัยก่อน การทำให้มนุษย์เป็นธรรมชาติ ผู้หญิงกลายเป็นธรรมชาติ หรือธรรมชาติแบบผู้หญิง การหลอมรวมร่างมนุษย์กับสัตว์หรือพืชในธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นกระบวนทัศน์การหลอมรวมเป็นหนึ่งของสรรพชีวิตบนโลก ไม่มีใครยิ่งใหญ่ไปกว่ากัน วิธีการนำอิทธิฤทธิ์มนุษย์กับธรรมชาติไปหลอมรวมกันนี้ แสดงให้เห็นการเคารพยำเกรงธรรมชาติของผู้คน จึงเปรียบเทียบผืนแผ่นดินว่าเป็นแม่ที่ให้กำเนิดสรรพชีวิต เป็นความสัมพันธ์ที่รักษาความสมานฉันท์ กระบวนทัศน์ดังกล่าวต่อต้านสังคมชายเป็นใหญ่ที่ลดทอนคุณค่าผู้หญิงกับธรรมชาติ ทำลายสภาพแวดล้อมเพื่อสนองผลประโยชน์ของตน การอนุรักษ์สมดุลธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คือ หัวใจสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างผู้หญิงสมัยโบราณกับธรรมชาติ

3. ผู้หญิงคือ สัญลักษณ์ของแผ่นดิน ในหนังสือ “The Death of Nature: Women, Ecology, and Scientific Revolution” ที่ประพันธ์โดย Merchant (2006, p.155) ได้กล่าวถึง ความสามารถในการให้กำเนิดของเพศหญิงว่าเป็นกระบวนการที่ธรรมชาติให้กำเนิดสรรพสิ่ง หากทำร้ายธรรมชาติย่อมถือว่าสังหารมารดาของตนเอง ดังนั้นทฤษฎี “แม่ธรณี” ตามแนวคิดสตรีนิยมของเขาสามารถยับยั้งการทำลายธรรมชาติตามอำเภอใจ ด้วยเหตุนี้นักวิชาการแนวสตรีนิยมจึงยกย่องคุณสมบัติพิเศษในการให้กำเนิดของเพศหญิงหรือเพศแม่ การปลอบประโลมและความรักสันติภาพ นอกจากนั้น เทพนิยายของชาวบาบิโลนหรือสุเมเรียนยังเอ่ยถึง เทพสตรีนามว่า “Inanna-Ishtar” หรือเรื่องเล่าเทพ “Isis” ของอียิปต์ เทพนิยาย Paphos บนเกาะ

ไซปรัส ล้วนแต่แสดงให้เห็นบุญคุณของแม่ธรณี แสดงให้เห็นการเคารพเพศหญิงของผู้คนสมัยโบราณ (Li, 2014; Leach, 2007)

ตำนานย่าสังกะสีที่ถือกำเนิดจากดินในคัมภีร์ปฐมกัปป์หรือการกำเนิดจากพื้นดินของนฺหวิ่วา และการซ่อมแซมท้องฟ้า บ่งบอกว่าผู้หญิงคือ สัญลักษณ์แห่งแผ่นดิน กระบวนทัศน์เหล่านี้ล้วนพิสูจน์แนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศ ผืนแผ่นดินคือ ร่างกายของเทพสตรี และถือเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การสักการะบูชาของผู้คน ทั้งผืนแผ่นดินและมารดาล้วนเป็นแหล่งกำเนิดชีวิต นฺหวิ่วาใช้ดินเหลืองปั้นมนุษย์ ย่าสังกะสีใช้ดินปั้นคนและสิงสาราสัตว์ ล้วนแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ฉันเครือญาติระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเฉกเช่นเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรธิดา

4. วิธีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแบบผู้หญิง นฺหวิ่วาซึ่งเป็นมารดาสรรพชีวิต แสดงวิธีอนุรักษ์ธรรมชาติด้วยการซ่อมแซมท้องฟ้า หลังจากฟากฟ้ากึ่งหนึ่งเป็นรูโหว่ด้วยเหตุที่ “จวางซหวี” กับ “ก้งกง” สู้รบแย่งชิงความเป็นใหญ่ นางเป็นห่วงและรักบุตรธิดาของตนจึงซ่อมแซมท้องฟ้า ไม่ให้น้ำท่วมโลก และใช้ความพยายามช่วยเหลือโลกและมนุษย์อย่างสุดกำลังความสามารถ พยายามฟื้นฟูความสมดุลธรรมชาติ เทพนิยายนี้สะท้อนให้เห็นว่าชายสองคนใช้กำลังต่อสู้กัน โดยไม่คำนึงถึงชีวิตมนุษย์และสรรพสิ่ง ทำลายธรรมชาติจนเสียสมดุล หากพิจารณาตามกระบวนทัศน์สตรีนิยมเชิงนิเวศ นฺหวิ่วาใช้หินหลากสีในโลกธรรมชาติมาซ่อมแซมท้องฟ้า แสดงถึงการโอนอ่อนผ่อนตามธรรมชาติ เคารพกฎการหมุนเวียนธรรมชาติโดยไม่พยายามเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศ ซึ่งเหมาะสมต่อแนวทางการดำรงอยู่กับธรรมชาติและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไปด้วย นฺหวิ่วาใช้วิธีเปลี่ยนแปลงเพียงบางส่วนเพื่อช่วยเหลือมนุษย์ทั้งมวลและโลก ขณะที่ย่าสังกะสีสร้างมนุษย์สามคนมาช่วยกินต้นไม้ใบหญ้าที่มีมากจนเกินไปนั้นก็เช่นกัน ไม่ได้ทำลายสภาพแวดล้อมไปทั้งหมด แต่เลือกวิธีประนีประนอมกับธรรมชาติเพื่ออยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศอย่างสันติ ปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ ตำนานเรื่องเล่าวิธีการอนุรักษ์ธรรมชาติของผู้หญิงเหล่านี้ เป็นไปตามหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ควรค่าแก่การนำมาประยุกต์ใช้

5. ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนานหรือเทพนิยายไม่ได้เป็นไปตามมาตรฐานสังคมชายเป็นใหญ่ เรื่องเล่าสมัยโบราณของจีนบันทึกรูปลักษณ์ของนฺหวิ่วาเป็นคนร่างงู เทพซีหวางหมู่ที่มีใบหน้าเหมือนเสือ ตำนานของไทยก็ไม่ได้บรรยายถึงความงดงามของย่าสังกะสีแต่อย่างใด หรือรูปลักษณ์ของ “นางแก้วหน้าม้า” ที่มักปรากฏตัวเป็นคนหัวคล้ายม้า เพราะนางต้องการให้ผู้อื่นยอมรับในความสามารถตนมากกว่ารูปร่างหน้าตา จึงเห็นได้ว่าคนโบราณตัดสินคุณค่าผู้หญิงที่การทำประโยชน์ต่อสังคมมนุษย์หาใช่รูปลักษณ์ภายนอกไม่ เรื่องเล่าทั้งของไทยและจีนล้วนยืนยันบทบาทความสำคัญของผู้หญิง สังคมแม่เป็นใหญ่ในอดีตยกย่องความสามารถผู้หญิง ผู้หญิงคือ สัญลักษณ์ของการให้กำเนิดและความอุดมสมบูรณ์ และปฏิเสธการตัดสินคุณค่าความงามผู้หญิงที่กำหนดโดยผู้ชายว่าผู้หญิงควรมีรูปลักษณ์งดงาม เพราะการตัดสินคุณค่าผู้หญิงดังกล่าวของผู้ชาย ทำให้สถานะของผู้ชายอยู่เหนือกว่าและผู้หญิงต้องตกอยู่ชายขอบหรือหมดความสำคัญลง

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นความสัมพันธ์ที่พึ่งพาอาศัย ประคับประคองเกื้อกูลกันและกัน และแนวคิดดังกล่าวได้สืบทอดเผยแพร่ผ่านภาษาและวัฒนธรรมมาเป็นเวลานานจนถึงปัจจุบัน เรื่องเล่าในศาสนาที่บรรยายคุณูปการในการสร้างจักรวาลและมนุษย์โดยผู้หญิงนั้น พิสูจน์กระบวนทัศน์สตรีนิยมเชิงนิเวศเป็นอย่างดี กระบวนทัศน์ดังกล่าวส่งเสริมความรักเมตตาสรรพชีวิตบนโลก สร้างสมดุลธรรมชาติ โดยมีจิตวิญญาณและความรู้สึกแห่งเพศหญิงเป็นแกนกลาง เพื่อสลายความเป็นขั้วตรงข้ามบนโลก และสถาปนาความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ที่มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ รูปแบบเครือข่ายความสัมพันธ์นี้สืบหาร่องรอยได้จากตำนาน เทพนิยายหรือเรื่องเล่าทั้งของไทยและจีน ควรค่าแก่การพินิจพิเคราะห์ของชนรุ่นหลังที่จะนำมาปรับประยุกต์ใช้เพื่อสร้างสรรค์โลกให้สวยงาม ด้วยการแก้ไขสังคมชายเป็นใหญ่อันถือ “มนุษย์” เป็นศูนย์กลางของจักรวาลและทำลายธรรมชาติ

เอกสารอ้างอิง

กุลวรา งามเอกเอื้อ. (2563). การผลิตซ้ำความงามของนางแก้วหน้าม้า. *วารสารสหวิทยาการ, 11(2)*, 35-51.

ดุษฎี ปัญญา. (2564). ปู่สังกะสา ร่องรอยผู้หญิงเป็นใหญ่ในตำนานไท-ลาว. *นิตยสารทางอีสาน, 10 (107),* 34-38.

ตรีศิลป์ บุญขจร. (2561). *นิเวศสำนึกกับวรรณคดีศึกษา.* http://pioneer.chula.ac.th/~btrislp/litenvir Content/1_on/ecoconsci/Ecoconsci.htm

ธัญญา สังขพันธานนท์. (2556). *ผู้หญิงยิงเรือ สตรีนิยมเชิงนิเวศในวรรณคดีไทย*.นาคร

ธัญญา สังขพันธานนท์. (2558). *แว่นวรรณคดี ทฤษฎีร่วมสมัย.* นาคร.

นฤมล มารคแมน. (2560). อิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า. *วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์, 36(2),* 157-172.

นุชารัตน์ มุงคุณ และอรทัย เพียยุระ (2564). ผู้หญิงกับธรรมชาติในนวนิยายไทยร่วมสมัย มุมมองสตรีนิยมเชิงนิเวศ. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 6*(2), 275–288.

พีรพัฒน์ พันศิริ และเกศินี ประทุมสุวรรณ. (2563). มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเรื่องพิธีกรรมและบททำขวัญข้าวในจังหวัดนครปฐม. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5 (5),* 346-362.

รื่นฤทัย สัจจพันธ์. (2534). *ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น(1893-2394)* (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย). https://www.arts.chula.ac.th /thai/thaiarchives/index.php/2021/10/04/1516/

วิฑูรย์ คุ้มหอม. (2558). แม่โพสพ ตำนาน ความเชื่อและพิธีรกรรม บนวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงของชาวนาเมืองเพชรบุรี. *วารสารวิชาการมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์, 3 (2),* 140-151.

เสถียร พันธรังษี. (2563). *ศาสนาเปรียบเทียบ*.ศรีปัญญา.

สุธาวัลย์ เสถียรไทย. (2563). *การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ กับเศรษฐกิจสีเขียว.*สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

อรรถ ดีที่สุด. (2563). แม่กับธรรมชาติในวรรณกรรมยุคโลกาภิวัตน์ มุมมองสตรีนิยมเชิงนิเวศ. *วารสารอักษราพิบูล, 1(02),* 8-25

Buckingham, S. (2004). Ecofeminism in the twenty-first century. *Geographical journal, 170(2)*, 146-154.

Devine, M. (1992). *Woman and nature: literary reconceptualization*. The Scarecrow Press.

Du, H. (2016). The unity of heaven and man ideology and the construction of ecological civilization [Tian ren he yi yu shengtai wenming jianshe]**.** *Culture Journal, 2016(08),* 159-161.

Fan, R.Y. (2022). From the male-centered perspective of ecofeminism on the "Field of Life and Death"[Cong shengtai zhuyi de nanxing zhongxin shijiao juelun]. *Qinzhi 12(2022),* 121-123. Doi:CNKI:SUN:QINZ.0.2022-12-038.

Ge, G.L. (11 November, 2003). *Comparison of neidan and monasticism* [Neidan yu xiudao de bijiao]. Proceeding of the Second Conference of the Symposium on Taoist Thought and China's Social Development and Progress.

Jiang, L.L. (2023). On the construction of Zhuangzi's philosophy of life [Lun Zhuangzi rensheng de jiangou]. *Ancient Culture and Creativity, 2023(05)*, 52-54. DOI:10.20024/j.cnki.

Leach, M. (2007). Earth mother myths and other ecofeminist fables: How a strategic notion rose and fell. *Development and change, 38(1),* 67-85.

Li, J. (2014). The reconstruction of the relationship between man and nature in the second wave of ecological literary criticism [Di er po shengtai wenxue piping zhong ren yu ziran guanxi de chongou]. *Academia, 2014(10),* 156-164.

Li, R.Y. (2022). "Hong Gaoliang Family" in the perspective of ecofeminism [Shengtai nvxing zhuyi shiye xia de "Hong Gaoliang Jiazhu"]. *Jinguwenshuang, 26(2022),* 4-6. doi:10.20024/j.cnki.CN42-1911/I.2022.26.001.

Li, Z. (2023). The philosophical basis classical meaning and modern value of the concept of "uniting human and universe [Tianren heyi guannian de zexue jichu, gudian yihan yu xiandai jiazhi]. *History of Chinese Philosophy. 2023 (06),* 12-18.

Luo, T. (2004). *A pluralistic model of western feminist literary criticism* [Xifang nvxing zhuyi wenxue piing de douoyuan moshi]. Beijing: China Social Sciences Press.

Ma, J.J. (2022). A comparative study on the traditional culture between the Dai people in Yunnan Province of China and the Thai people in central Thailand [Zhongguo Yuannan Daizu yu Taiguo zhongbu Taizu chuantong wenhua bijiao yanjiu]. *West Leather, 2022(12)*, 31-34.

Merchant, C. (2006). The scientific revolution and the death of nature. *Isis, 97(3),* 513-533.

Qiao, Q.J. (2023). The historical significance and contemporary development of the unity of heaven and man [Tianren heyi de lishi yiyi yu dangdai fazhan]. *Office Administration, 2023(03),*77-80.

Sun, Y.C. (2008). The one of heaven and man: the cultural meaning of harmoney between man and nature [Tianren heyi: ren yu dazhiran hexie de wenhua yihan]. *Journal of Southeast University*, *2008(3),* 34-37.

Warren, Karen J. (1997). *Ecofeminism: women*, *culture, nature*. Indiana University Press.

Warren, K. J. (2018). *Taking empirical data seriously: An ecofeminist philosophical perspective. In Living with Contradictions* (pp. 640-650). Routledge.

Wang, Q.Q. (2022) On the epidemic writing of thelLegend of the white snake and its inspiration to the current epidemic literature [Qiantan "Baishezhuan" de yiqing xiezuo he qi dui dangxia yiqing wenxue de qishi]. *Education & Social Sciences, 2022(01).* 29-32

Wu, L.L. (2018). *Study on cultural memory of the myths of the origin of tice in China and Thai* [Zhong Tai shuidao qiyuan Shenhua d wenhua yanjiu]. Doctoral Dissertations. Master Dissertation of Faculty of Arts, East China Normal University.

Wu, X.D. (2022). Analysis on the name of the residence of the queen mother of the west [Xiwangmu juzhu mingcheng jiexi]. *Chinese Literature, 2022(04),* 109-114.

Xu, K. (2013). *The classic of mountains and seas* [Shan haijing]. Shanxi Normal University Press.

Zhang, S.H. (2013). *Lao Zi - Translation and analysis* [Laozi yizhu yu jiexi]. Beijing: Yuelu Books Press.

Zhang, X.Q. (2006). On the connotation and characteristics of ecological literature [Lun shengtai wenxue de neihan yu tedian]. *Journal of Jiangsu Normal University Philosophy and Sciences Edition, 32(6).* 4.

Zhang, S. & Zhao, P. (2012). Taoist ideology of "The Unity of Heaven and Man" and eeological civilization [Daojiao de tianren heyi sixiang yu shengtai wenming jianshe]. *Social Science Research, 2012(05),*170-173.